

Tristan BUGA

INSTITUȚII DE CULTURĂ ÎN SECOLUL AL XX-LEA: MUZEELE ETNOGRAFICE. MUZEUL ETNOGRAFIC SĂCELE.

România dispune de un patrimoniu etnologic extrem de diversificat, cultura rurală reușind să persiste până în zilele noastre. În privința acestui patrimoniu au existat diferite strategii de protecție și teaurizare în corelație cu perioadele istorice parcurse.

La începutul secolului al XX-lea, într-un program de afirmare a identității naționale, s-au înființat muzee naționale de reprezentare. Muzeul Național de Antichități, în 1905, și Muzeul Astra, în 1906, au avut un nucleu format din piese cu rol de simbol.

În perioada interbelică programul Școlii Sociologice de la București își propunea să investigheze teritoriile ale României, în diferite puncte rurale numite sate pilot, considerate reprezentative pentru definirea unui areal de cultură tradițională. Ca formă de valorificare, printre altele, iau ființă muzeele în aer liber, Muzeul Satului în 1936 și Muzeul Etnografic al Transilvaniei în 1928, cu caracter sociologic, adică reconstituirea modului complex de viață a țăranilor din zonele rurale respective.

În perioada comunistă preocuparea pentru țăranime a continuat, însă a existat tendința de a idealiza viața ei. S-a mers pe ideea extragerii laturii estetice a obiectului etnografic și, în consecință, era ilustrată în muzee doar o latură a realității. În această perioadă au luat ființă multe muzee etnografice, unele în aer liber, tematice (Sibiu, Golești), zonale (Oradea, Iași, Focșani, Craiova, Timișoara) și județene. Tot acum colecțiile realizate de renumiți etnografi pun accentul pe lucrurile alese, selecționate, având acum dispersat un tezaur estetic cu semnificații antropologice sau sociologice mai puțin cunoscute sau, chiar dacă erau cunoscute, mai puțin evidențiate în muzeele din România.

După 1989 muzeele de profil din România au fost și sunt supuse unor provocări de altă natură. Unele dintre instituțiile muzeale propun și explorează limbaje creative noi (spre exemplu Muzeul Țăranului Român), altele, distribuite pe teritoriul României, documentează, interpretează și prezintă strategii de păstrare a identității locale în condițiile actuale. De actualitate în lumea profesională românească sunt problematicile legate de orientările științifice și rolul social al muzeelor, după cum trebuie inserate în teritoriu și cum își diversifică oferta specifică. (Ziua Internațională a Muzeelor are ca slogan anul acesta *Muzeele pentru armonia socială.*)

În județul Brașov, la sfârșitul secolului al XIX-lea, apar primele colecții particulare de obiecte ilustrând diverse aspecte ale istoriei, etnografiei și artelor din orașul Brașov și Țara Bârsei.

În anul 1908 se constituie *Muzeul Asociațiunii Colecționarilor Brașoveni*, prima colecție muzeală publică din Brașov, pe baza donațiilor unor colecționari sași. Acesta va deveni ulterior, nucleul *Muzeului Săsesc al Țării Bârsei*, fondat de Julius Teutsch (1867-1936), un pasionat colecționar de artă populară.

Muzeul Săsesc al Țării Bârsei se va îmbogăți în perioada interbelică prin donații particulare sau publice, ca de pildă colecția Gimnaziului „Honterus” din Brașov, ilustrând civilizația, cultura și arta sașilor din Brașov și din Țara Bârsei.

În anul 1937, prin aportul unor cărturari români care au întreprins cercetări și achiziții, îndeosebi de obiecte etnografice și de artă populară românească, s-a înființat *Muzeul Asociațiunii Culturale ASTRA*.

În anul 1950, prin contopirea colecțiilor *Muzeului Săseșc al Țării Bârsei* cu cele ale *Muzeului Asociațiunii Culturale ASTRA*, se înființează **Muzeul Regional Brașov**, care din anul 1967 a devenit **Muzeul Județean Brașov**, în cadrul căruia, în anul 1967, s-a înființat Secția de etnografie.

Muzeul de Etnografie Brașov a fost înființat în anul 1990, când, prin Decizia Primăriei Județului Brașov nr. 227 din 11 iunie 1990, Muzeul Județean Brașov se desființează și totodată se înființează alte trei „unități muzeistice”, fiecare cu personalitate juridică și administrație proprie: Muzeul de Istorie, Muzeul de Artă și Muzeul de Etnografie cu sediul în mun. Brașov, B-dul Gh. Gheorghiu Dej [actual B-dul Eroilor] nr. 21A.

Muzeul de Etnografie Brașov (mun. Brașov, B-dul Eroilor nr. 21A) are trei muzee-filiale:

1. *Muzeul Etnografic Săcele* (mun. Săcele, B-dul Brașovului nr. 153)
2. *Muzeul Etnografic Gh. Cernea* (orașul Rupea, B-dul Republicii nr. 191)
3. *Muzeul Civilizației Urbane a Brașovului* (mun. Brașov, Piața Sfatului nr. 15)

Muzeele ilustrează specificitatea teritoriului și insistă pe anumite teme strâns legate de teritoriu pentru a recupera identitatea locală, diferită de la o regiune la alta.

În data de 8 mai 1964 clădirea numită de localnici „*Kuria*”, „*Casa Dijmelor*” sau „*Domus Dominorum*” situată în Turcheș, Săcele (județul Brașov), și-a deschis porțile către vizitatori sub forma unui muzeu cu profil mixt, istorico-etnografic. La vremea aceea instituția de cultură era în subordinea Muzeului Județean Brașov și avea un profil mixt determinat de existența, în cuprinsul ariei de interes, a unei teme de etnografie, respectiv cea legată de păstorit.

Muzeul reflecta specificitatea microzonală a așezărilor săcelene Baci, Turcheș, Cernatu, Satulung, Tărlungeni, Zizin și Purcăreni. Nu putem nega că în perioada comunistă obiectivele și direcțiile muzeale erau dirijate de partid prin CCES (Comitetele pentru Cultură și Educație Socialistă) deci și muzeul săcelean avea un material ilustrativ cu texte precum „*Dovezile de cultură materială existente pe întregul cuprins al patriei noastre vorbesc cu elocvență despre geniul creator al poporului nostru, despre talentul și măiestria cu care l-a înzestrat natura, despre marea lui sete de frumos*”, semnate Nicolae Ceaușescu! Dar cu toate aceste mici aspecte negative muzeul era riguros organizat, și printr-o expunere muzeo-tehnică „*modernă*” (la acea vreme putem spune totuși că era modernă) erau ilustrate: contextul natural și istoric, modul în care mediul, clima, plantele au influențat ocupațiile, iar bogățiile naturale au determinat apariția unor meșteșuguri, semnificația istorică, socială și economică a acestora. În același timp erau aduse în atenție elemente de artă populară, se arăta evoluția istorică a unui gen de creație locală, spre exemplu cea în lemn sau cea a țesăturilor și portului popular cu accent pe producția celor din fibre animale (să nu uităm că săcelenii erau mari crescători de animale, în special de oi). Aceste aspecte erau încadrate în epocă atât sub aspectul apariției, cât și al difuziunii lor la nivel de așezare, zonă, arie, țară.

Pentru redarea cât mai veridică și explicită a evoluției fiecărui gen de creație a civilizației populare erau introduse în expoziție materiale arheologice, arhivistice, istorice și chiar botanice. În paralel cu acestea se evidențiază structura societății, situația juridică și etnică a creatorului de bunuri, nivelul de dezvoltare a mijloacelor de producție.

Expoziția de bază de la Săcele se structura pe teme și subteme și cuprindea un material informativ menit să amplifice cunoștințele vizitatorilor în privința diverselor forme de cultură materială dezvoltată pe acest spațiu din Țara Bârsei. Schematic, pe parcursul celor 8 încăperi ale clădirii, ea se prezenta astfel:

Tema I – Considerații interdisciplinare cu privire la evoluția așezărilor din microzona Săcele.

Subteme:

- 1 – Încadrare zonală.
- 2 – Considerații istorice generale.

3 – Tipologia morfologică și funcțională a așezărilor.

4 – Arhitectura tradițională.

Tema II – Ocupațiile tradiționale.

Subteme:

1 – Agricultura.

2 – Creșterea animalelor. Păstoritul.

3 – Ocupațiile secundare.

4 – Transporturi. Căraușit.

Tema III – Ocupațiile casnice și meșteșugurile.

Subteme:

1 – Prelucrarea fibrelor textile și instalații tehnice țărănești.

2 – Meșteșugul prelucrării pieilor.

Tema IV – Portul popular ceangăiesc și portul popular românesc.

Tema V – Arhitectura interiorului locuinței românești și ceangăiești.

Pentru o mai bună imagine din perspectivă muzeologică reproducem la sfârșitul articolului de față, sub formă de tabel, tematica Muzeului Etnografic din Săcele așa cum era transpusă în plan expozițional la sfârșitul deceniului al șaptelea și în anii '70-'80 din secolul trecut.

În 1970 Ioan Ghiran a publicat în CVMIDAVA, anuarul Muzeului Județean Brașov, un articol referitor la Muzeul Etnografic Săcele. Parcurgându-l îți poți face o idee despre cum arăta acest lăcaș de cultură și civilizație, mai ales că autorul are un stil descriptiv accesibil, de popularizare.

Un text despre conviețuirea de secole a populației românești, respectiv a mocanilor, alături de cea de origine maghiară, respectiv ceangăii, și un scurt istoric al clădirii întâmpinau vizitatorii anilor '70 care pășeau în această instituție de cultură. Apoi muzeul înfățișa temele etnografice menționate în schema și tabelul din prezentul articol, acestea fiind completate de mențiunile documentare (în copii) care subliniau și întregeau conținutul fiecărei teme.

Diferite unelte agricole, săpăligi din os, brăzdare din corn de cerb erau expuse pentru a evidenția trecerea de la agricultura incipientă la uneltele agricole specifice feudalismului.

Păstoritul transhumant, practicat pe plaiurile săcelene din cele mai vechi timpuri, era ilustrat prin colecția de unelte folosite la munca de la stână: găleți din lemn, donițe, linguri pentru jintiță, răvare, putinei pentru bătut untul, care alături de formele pentru caș (păpușarele), bâtele ciobănești, instrumentele muzicale populare, întregeau imaginea despre viața și preocupările oierilor săceleni. În plus, exista și o hartă a păstoritului transhumant cu direcțiile traseelor de pendulare în vederea iernării turmelor și ilustrarea munților folosiți de păstorii săceleni pentru vârat. Subtema căraușitului completa inspirat, prin obiectele muzeale expuse, vasta temă a păstoritului transhumant.

În următoarea sală se prezentau diferitele meșteșuguri practicate în Săcele (vezi tabelul).

Industria casnică textilă era ilustrată prin etapele pe care le parcurge materia primă textilă, din formă brută până ajunge sub formă de produse finite cu ajutorul uneltelor și tehnicilor tradiționale.

Portul popular din ținutul celor șapte sate săcelene, atât cel mocănesc, cât și cel ceangăiesc, era ilustrat prin costumele de fată și de femeie, respectiv de fecior și de bărbat. La costumul ceangăiesc de fată predomina broderia de mână pe pânzeturile albe și panglici colorate, portul nevestelor tinere și al femeilor în vârstă având un colorit închis al stofelor, țesute mai mult în casă. Portul bărbătesc era foarte asemănător cu cel al mocanilor, după cum menționa și Kolumban Lajos în „Ceangăii din cele șapte sate în trecut și în prezent”, lucrare apărută la 1903.

III.1	<p>1819, iulie 29, Braşov – săculeţii făceau toluşi şi cereş pe care le dădeau la răpiş pe Valea Timpuşii animale.</p> <p>1780, septembrie 24 – mănăstirea unşi pive la Săulung pe locul numit Ebras.</p> <p>1820, octombrie 22, Săulung – Orşapi Braşov, prin Lucaş Târziu, vicenotar, încheie contract cu Radu Mazăr să comunicească puia nouă pe locul unşa mai vechi.</p> <p>1773, martie 4, Braşov – locuitorii din Săcele fac un par de caprii, porcşti (cegi) şi pânuri.</p> <p>1781, Braşov – se încheie contract de vânzare-cumpărare între Mihail Tumbou şi unşii.</p> <p>1733, mai 20, Braşov – Beseala păstorilor de lână din Braşov este îndăruit regal din Sibiu să interzică românilor din Săcele să facă tohuri.</p> <p>1769, august 25, Braşov – Ordin pentru confiscarea lăni depozitate în casa românilor din Săcele.</p> <p>1807, februarie 28, Braşov – Mihail Tumbou plăteşte taxa pentru lucrul pîşilor la Săcele.</p> <p>1801 – Ioan Bălaş din Baciu achiziţionează piei de caprii, morşare, Besele, Mihail Tumbou face cotaşii, cotaşii şi cotaşii.</p> <p>Niş Ieremia, tălăcar din Săcele, anul Baciu, 552 piei de caprii şi 25 piei de caprii huzmat de la Ştefan şi Bogdan din Turcheş din Cernatu.</p> <p>1807, aprilie 4, Braşov – este menţionat tălăcarul Gheorghe Grogă din Săcele, anul Cernatu.</p> <p>1793, noiembrie 7, Braşov – menţiune cu privire la prelucrarea pîşilor (eduse de prim părşile Bucureştiului) la Săcele.</p>	<p>Grup de femei săculeşti aşezându-se în jurul unei mese, în timp ce discută despre activităţile agricole, animale.</p> <p>Aspecte actuale, creatoare populare în domeniul ţesăturilor şi broderiilor.</p>	<p>Unşile de colţoari. Unşile de băbăzi. Unşile de cizmari. Podoabe finte. Cămaşă de mătase. Cămaşă bătută cu iută. Chimizară. Ham. Opinci. Cămaşă femeieşti. Gaste. Cămaşă bărbăteşti. Cojoc. Bundă ceasgăscă. Băgăle în mătase. Podoabe. Podoabe.</p>
III.2	<p>Planşa cu desenul înalt al unşii de colţoari: scaldă pentru curşii pîşilor, ramă, scaldă cu pîşor, cârlig de inuşi şi curşii, scam de curşii</p>	<p>Fotografii diverse reprezentând grupuri sau persoane în costume tradiţionale</p>	<p>Unşile de colţoari. Unşile de băbăzi. Unşile de cizmari. Podoabe finte. Cămaşă de mătase. Cămaşă bătută cu iută. Chimizară. Ham. Opinci. Cămaşă femeieşti. Gaste. Cămaşă bărbăteşti. Cojoc. Bundă ceasgăscă. Băgăle în mătase. Podoabe. Podoabe.</p>
IV		<p>Fotografii diverse reprezentând grupuri sau persoane în costume tradiţionale</p>	<p>Costume moşnăreşti bărbăteşti şi femeieşti. Podoabe. Podoabe.</p>
V		<p>Fotografii diverse reprezentând un interior de casă moşnărească din secolul al XIX-lea. Fotografii reprezentând un interior de casă ceasgăscă din secolul al XIX-lea.</p>	<p>Piese de mobilier grupate sub forma unui „colţ” de interior românesc. Piese de mobilier grupate sub forma unui „colţ” de interior ceasgăsc.</p>

Portul mocănesc de femeie are multe similitudini cu cel din Scheii Brașovului dacă e să menționăm doar ștergarele (maramele) din borangic, „*sumna*”, brâul metalic suflat cu aur. Și mai bine spus atât costumul mocănesc din Săcele, cât și cel românesc din Schei, sunt foarte mult influențate de proximitatea orașului Brașov, sunt apropiate de costumul de tip urban.

Circuitul de vizitare se încheia cu reproducerea unui interior de casă mocănească din Săcele în care mobilierul pictat încânta privirea iar icoanele pe sticlă, ouăle încondeiate, lada miresei, masa cu motivul rozetei, completau imaginea unui muzeu bine organizat.

Nu pot încheia acest articol (pe care îl doresc mai degrabă de popularizare a unei instituții de cultură care există și în prezent, cu o structură tematică completată și adaptată) fără să menționez că în anul 2004 Muzeul Etnografic Săcele a fost nominalizat la EMYA (European Museum of the Year Award) și a fost considerat printre primele 5 muzee etnografice europene participante la această prestigioasă competiție.

Cititorii acestui articol, fie oameni de specialitate fie din categoria publicului larg, sunt invitați să vadă la fața locului, adică în muzeul de pe Bulevardul Brașovului nr. 153 din Turcheș, municipiul Săcele, că cele afirmate atât în 1970, cât și în 2010, sunt realități plăcute ochiului și sufletului.

Chiar și cei care nu au timp să se deplaseze până acolo, cu un simplu click pe internet la adresa www.etnobrasov.ro, secțiunea Muzeul Etnografic Săcele, pot vizita această instituție de cultură despre care am vorbit în rândurile de mai sus.

**Cultural institutions in twentieth century: The Ethnographic Museums.
The Ethnographic Museum from Săcele
Abstract**

The article presents some aspects regarding the evolution of museums of ethnography as cultural institutions during 19th-20th centuries. It mainly approaches the way in which The Ethnographic Museum from Săcele, Brașov county, was thought and arranged in the 70's but its structure, from a museological point of view, can still be noticed nowadays. The museum arrangement was improved and completed so that it was nominated at European Museum of the Year Awards in 2004 and appreciated for raising the public quality of its collections. This article can also be regarded as a good mean of advertising. This museum is a quality museum which reflects at a high level the life, traditions, crafts and customs of the inhabitants of Săcele area, both Romanians and Hungarians.